

FRA BEGYNDELSEN

*Køn og seksualitet i skabelses-
teologisk perspektiv*

JENS BRUUN KOFOED

KOLON

Indhold

Forord · 7

Indledning · 9

Begrebsafklaring · 11

Metodiske overvejelser · 15

Dekonstruktion · 17

Falsificering · 20

Det mytiske og rituelle rum · 21

Kønsidentitet og seksualitet i oldtidens Mellemøsten · 24

Mesopotamien · 24

Kana'an · 40

Egypten · 42

Samkønnet sex · 43

Mesopotamien · 43

Kana'an · 55

Anatolien · 55

Egypten · 55

Grækenland · 61

Tilbage til det metodiske · 62

Sprogforståelse · 66

Teologi og antropologi · 68

Sammenfatning · 76

Køn og krop i bibelsk skabelsteologi · 78

Hermeneutiske principper · 78

Kropslighed · 93

Køn · 96

Krop og køn · 99

Den gnostiske forbindelse · 107

Erotikken · 110

Adskilthed og sammenføjning · 120

Cross-dressing · 127

Kultisk prostitution · 130

Tilbage til cross-dressing · 143

Stereotyper · 145

Ægteskabet · 150

Eunukker, interkøn og transkøn · 160

Samkønnet sex · 168

Sammenfatning · 211

Anvendt litteratur · 213

Forord

Bogen, der ikke ville skrives. Sådan kunne nærværende arbejde med en vis ret beskrives. For det første fordi det for den pragmatisk anlagte forfatter har været langt fra *oplagt* at kaste sig over et så omdiskuteret emne som kønsidentitet og seksuel orientering – ikke mindst når resultatet, som det vil fremgå af den videre læsning, må betegnes som noget af det mest politisk ukorrekte, man kunne forestille sig i en dansk, skandinaviske og i det hele taget *vestlig* kontekst. For det andet er kønsidentitet og seksuel orientering om ikke indbegrebet af så i hvert fald så nært forbundet med, hvem vi er, at det kan være svært at gøre det til en analyse af »noget« uden også at gøre det til en drøftelse af »nogen«. For det tredje er springet fra eksegese af de enkelte bibeltekster til den bibelteologiske syntese og videre til udledningen af etisk vejledning i kirke og samfund så tilpas kompliceret, at jeg har haft brug for et efterhånden langt liv som professionel bibellæser til at forme en sådan syntese. Det kommer i bogen til udtryk ved, at den bibelteologiske syntese ikke blot formes ved at eksegere de relevante tekster *isoleret set*, men under hensyntagen til deres indlejring i den skabelsesteologiske ramme, som de alle har vist sig at være indrammet af.

Den direkte årsag til, at bogen alligevel er blevet skrevet, er et fagseminar på Fjellhaug internasjonale Høgskole i Oslo den 29. november 2021, hvor jeg blev inviteret til at bidrage med et foredrag om kønsidentitet i skabelsesteologisk lys. Bag dette ligger, forstås, et langt liv som underviser i kønsidentitetsrelaterede bibeltekster og den skabelsesteologiske specialisering, der har præget min forskning de seneste to årtier. Endelig har det også spillet en rolle, at jeg i min teologiske *praksis* som menighedsleder i Københavnerkirken har haft brug for at gennemtænke forholdet mellem den bibelteologiske syntese og udledning af konkret, etisk vejledning i forhold til konkret menighedsledelse.

Bogen vil sandsynligvis forekomme mange læsere teknisk, sprogligt og idehistorisk udfordrende, og en hjælp til alligevel at komme igennem bogen kunne derfor være at springe en række afsnit over, nemlig de indledende »Metodiske overvejelser« (side 15-23), eventuelt også hele afsnittet om »Kønsidentitet i oldtidens Mellemosten« (side 24-77), men især de meget tekniske og sprogligt udfordrende afsnit om »Kultisk prostitution« (side 130-143) og »3 Mos 18,22 og 20,13« (side 177-200).

Bogens dele har været fremlagt på forskellige forskerseminarer, og jeg er taknemmelig for den kritik, jeg har fået i forbindelse med fremlæggelserne i regi af Fjellhaug International University College i København, Forum for Gammel Testamente og Helsjökonferencen. Tak også til mine samtalepartnere i Københavnerkirken, herunder ikke mindst min cellegruppe, vores præster Claus Sode Grønbæk og Peter Techow samt *longtime friends* Johannes Miðskarð og Mikkel Vigilius. Endelig skylder jeg forlaget Kolon tak for at antage og bearbejde manuskriptet til udgivelse. Resultatet står jeg naturligvis helt og fuldt selv på mål for, men det ville ikke være blevet, hvad det er, uden de mange, konstruktive indspil, jeg har fået fra ovennævnte personer, institutioner og organisationer.

Karlsunde 2. november 2022

Jens Bruun Kofoed

Indledning

Formålet med nærværende arbejde er at redegøre for Bibelens syn på køn og seksualitet med udblik til det komparative materiale og med særlig vægt på Gammel Testamente. Det sidste er ikke tilfældigt, eftersom Ny Testamente i høj grad tager Gammel Testaments skabelsesteologi for givet. Bogens disposition er heller ikke tilfældig. At bogen indledes med nogle metodiske overvejelser, skyldes populært sagt, at mens en kniv er en kniv, så kan den bruges på mange måder. At teksterne siger, hvad de gør, kan der ofte opnås enighed om, men lige så ofte fører det ikke desto mindre til forskellige *brug* af, hvad teksterne siger. Og når teksterne i stigende grad bliver brugt som kritik mod f.eks. en binær forståelse af køn og seksualitet, så er det ikke, fordi teksterne er begyndt at sige noget andet, men fordi de samme, uforandrede tekster placeres i en anden hermeneutisk ramme. Den korte introduktion til den hermeneutiske udfordring i det indledende afsnit om metodiske overvejelser og præsentationen af mit eget hermeneutiske ståsted skulle derfor gerne tjene til åbenhed om, hvordan teksterne bruges, og til at muliggøre større dialog mellem de forskellige positioner. Det andet tilløb til drøftelsen af de bibelske tekster handler om, at selvom det naturligvis er bibelteksterne selv, der må være i fokus, når det gælder en *bibelsk* forståelse af køn og seksualitet, er teksterne så indlejrede i en historisk kontekst, at en redegørelse for emnet i samtidige tekster er nødvendig for at skærpe blikket for, hvad de bibelske tekster er enige med samtidskulturen om, og hvor de indtager deres egne standpunkter. Derfor redegøres der også kort for, hvad tekster fra samtidens Egypten, Mesopotamien, Anatolien og – i mindre omfang – Grækenland siger om emnet. Hoveddelen af bogen fortsætter så med at fokusere på det bibelske materiale ved ikke blot at se på, hvad enkelttekster siger om køn og seksualitet, men ved at tolke disse enkelttekster i den større skabelsesteologiske ramme, som de er indlejret i. Hoveddelen indleder derfor netop med en redegørelse for denne mere overordnede skabelsesteologiske ramme, eftersom den er afgørende for at forstå, hvordan den efterfølgende gennemgang af de enkelte tekster må ske under hensyntagen til netop denne ramme. Efter en sammenfatning afsluttes bogen med at perspektivere Bibelens syn på køn og seksualitet i forhold til den etiske vejledning – primært i kirken, men ultimativt også i samfundet. Den normative applicering i

kirke og samfund ligger uden for bogens mere deskriptive sigte, men er naturligvis det ultimative mål for en beskrivelse af Bibelens syn på køn og identitet, og det er derfor også forfatterens håb, at bogens *nyttевærdi* må blive, at den netop bliver en hjælp i en sådan applicering.

Begrebsafklaring

Enhver tale om køn og seksualitet må nødvendigvis begynde med at definere, hvad der menes med disse termer. Til forskel fra engelsk, der skelner mellem »sex« og »gender«, har det danske sprog alene ordet »køn« til at udtrykke den biologiske og sociale forskel, der ligger i de engelske ord. Ifølge Den Store Danske har ordet »køn« tre forskellige betydninger:

Køn henviser til to forskellige sider af menneskelivet; dels de medfødte biologiske anlæg som kromosomer, hormoner og kønsorganer (se kønshormoner, køns karakterer), dels det sociale rollemønster, som angiver, hvilke arbejdsfunktioner man forventes at overtage, hvilken position man kan indtage i det offentlige liv, og hvilken rolle man skal udfylde i familien. Køn har herudover en tredje betydning, som vedrører psykologi; det enkelte menneske opbygger på baggrund af sine biologiske anlæg og det sociale kønsrollemønster, som det indføres i gennem opdragelsen, en psykologisk kønsidentitet, som præger dets adfærd og valget af seksualpartner.¹

Den Store Danske antyder med sin skelnen mellem det biologiske køn og det enkelte menneskes »opbyggelse« af sin kønsidentitet, at der er såvel eksterne (kulturelle) som interne (psykologiske) faktorer, som har indflydelse på, hvordan et menneske tænker om sit køn og den deraf følgende seksualitet. Et sådant skel er helt på linje med konsensus i dekonstruktivistiske og post-strukturalistiske definitioner af kønsidentitet, hvor »gender« – altså det oplevede og udlevede køn – anses for at være udtryk for en konstrueret og menneskeskabt kategorisering, der kan være – men langt fra altid er – i overensstemmelse med det biologiske køn.² I en sådan ramme medfører dette, at det er op til individet selv at vælge, hvorvidt kønsidentiteten skal følge det givne, binære biologiske køn eller konstrueres helt eller delvist på trods af det givne, biologiske

- 1 Finn Stefánsson, Harriet Bjerrum Nielsen og Lise Busk-Jensen, »Køn (hos mennesker)«, i *Den Store Danske*, 2015, https://denstoredanske.lex.dk/k%C3%B8n_-_hos_mennesker.
- 2 Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, 1st edition (New York: Routledge, 2006).

køn. Det samme gælder den seksuelle orientering, der ifølge LGBT+ Danmark er »ens vedvarende seksuelle tiltrækningsmønster baseret på, hvem man forelsker sig i og bliver seksuelt tiltrukket af«, hvor løsrivelsen af den seksuelle orientering fra det biologiske køn indebærer, at det bliver individets eget valg, om det vælger at udleve en monoseksuel, biseksuel, polyseksuel (rettet mod flere, men ikke alle) eller panseksuel (rettet mod alle) tiltrækning.³

Over for en sådan antropocentrisk og socialkonstruktivistisk tilgang til kønsidentitet og seksuel orientering er det nærværende arbejdes tese, at bibelteksterne nok afspejler en bevidsthed om, at det personlige kønsrollemønster og individets opbyggede kønsidentitet er kulturelt betinget og påvirket af personlige valg, men at de samtidig og samlet set insisterer på, at kønsidentitet og seksualitet – inklusive en vurdering af det kulturelt betingede og personligt valgte – må forstås inden for rammerne af skabelsesteologien; altså at der er en skabt og given sammenhæng mellem det biologiske køn og den dermed forbundne seksualitet, som ideelt set må være retningsgivende for samfundets eller kollektivets forståelse af sammenhængen mellem køn, krop og seksualitet. Indtil videre står det som et postulat, som det naturligvis er nødvendigt at underbygge med den følgende analyse af såvel de relevante bibelske tekster som det komparative materiale fra oldtidens Mellemøsten.

I den forbindelse er det naturligvis interessant, at der er opstået en intern modstand i LGBT+ miljøet mod den radikale, socialkonstruktivistiske tilgang til spørgsmålet om kønsidentitet. Modstanden førte i juni 2022 til stiftelsen af Dansk Regnbueråd, der i sin pressemeddelelse om stiftelsen skrev følgende:

Der er opstået en alvorlig, eksistentiel trussel mod os alle – og mod den fortsatte velvilje mod lesbiske, bøsser, bi- og transseksuelle personer. LGBT-verdenen har, katastrofalt, selv skabt truslen: En ideologisk kønsekstremisme, som i de senere år har angrebet alt fra biologiske kvinders rettigheder, til vores børns mentale trivsel. Ekstremisterne benægter etableret videnskab, og undertvinger vores ytringsfrihed – man kalder fænomenet for »wokeness«. I Dansk Regnbueråd kalder vi det vanvid. Kampen mod denne »politisk korrekte«, dybt intolerante ideologi bliver den næste store værdikamp.

3 LGBT+ Danmark, »Seksuel orientering«, i *LGBT+ Danmark*, 2021, <https://lgbt.dk/ordbog/seksuel-orientering/>.

Det handler nemlig ikke bare om LGBT-folk – det handler om os alle sammen. Om dig. Om dine børn. Om løgn og om sandhed. Og om hvilket menneskesyn, Danmark skal drives af i fremtiden ... Lad os afslutningsvis slå fast for dem, som er lidt i tvivl: Der er kun to køn. Det er et biologisk faktum, og det burde være helt ukontroversielt at sige – men det er det pludselig ikke længere. Intolerancen, cancel-kulturen og det politisk korrekte vanvid udfordrer vi hermed via vores nye forening. Vi vil have ekstrem, samfundsskadelig, nådesløs kønsideologi væk og menneskelighed, tolerance, fornuft og rimelighed tilbage, til gavn for alle – ikke mindst Danmarks mange regnbueborgere.⁴

Ud over pressemeddelelsens opgør med den ideologiske kønsektremisme rettes der på rådets hjemmeside et frontalangreb mod den flydende kønsidentitet, som kendetegner arbejdet i organisationer som LGBT+ Danmark, Sex & Samfund og Normstormerne, og der plæderes med direkte adresse til førnævnte organisationer for, at »ordene ›kvinde‹ og ›mand‹ skal være beskyttede begreber. Hverken kvinder eller mænd skal af offentlige instanser reduceres til ›fødende personer‹ eller ›personer med en penis‹ og lign. Ord som ›mor‹ og ›far‹ skal ikke udviskes, men respekteres for deres betydning. Vores sprog skal ikke reduceres af misforstået hensyn til f.eks. transpersoner.«⁵

Stiftelsen af Dansk Regnbueråd viser, at der også internt i LGBT+ miljøet er et ønske om at udfordre den konsensus, der præger medie-billedet og i forlængelse heraf også folkestemningen. Og selvom nærværende studie både argumenterer på et andet værdigrundlag, nemlig Bibelen, og når frem til mere vidtgående konklusioner, er det interessant, at der ikke desto mindre er en fællesnævner, nemlig at søge og give stemme til et værdigrundlag, der kan danne modvægt til den værdiopløsende og på mange måder eksistentielt rodløse individualisme, som ekstrem socialkonstruktivisme indebærer for det enkelte menneskes forståelse af og hvilen i sin kønsidentitet.

- 4 Dansk Regnbueråd, »Pressemeddelelse«, Dansk Regnbueråd, 9. juni 2022, <https://danskregnbueraad.dk/presse-meddelelse/>.
- 5 Dansk Regnbueråd, »12 opgør med wokeness & kønsaktivisme i Danmark«, Dansk Regnbueråd, 7. juni 2022, <http://danskregnbueraad.dk/12-opgoer-med-wokeness-koensaktivisme-i-danmark/>.

Ud over de allerede nævnte terminologiske afklaringer gøres der, jævnfør definitionerne på lgbt.dk, brug af termen »transkønnet« om »personer, hvis kønsidentitet i større eller mindre grad ikke er i overensstemmelse med det køn, de blev tildelt ved fødslen«, mens betegnelsen »interkønnet« vil referere til en persons køn, »hvis personen har medfødt variation i fysiske køns karakteristika«. Altså en person født med blandede køns karakteristika, og som i tidligere sprogbrug ofte blev betegnet som »hermafrodit«.

Metodiske overvejelser

Inden vi tager fat på kildeteksterne fra oldtidens Mellemøsten, er det nødvendigt at forberede og foregribe den efterfølgende metodiske diskussion med nogle betragtninger om begrebsapparatet, og hvilke spørgsmål der gives hermeneutisk prioritet i drøftelsen af kildeteksterne.

For det første er det naturligvis en nødvendig metodisk og taksonomisk overvejelse, at bibeltteksterne ikke nødvendigvis afspejler samme forståelse af kønsidentitet og seksualitet, som gjorde sig gældende i samtidens Mellemøsten, og at det i forhold til *alle* tekster fra oldtiden er anakronistisk at bruge moderne begreber som »homoseksualitet«, »transkønnethed«, »kønsdysfori« m.v. I hvert fald hvis det gøres uden hensyntagen til disse teksters egne forståelser. Termerne »heteroseksualitet« og »homoseksualitet« er relativt moderne begreber og føres gerne tilbage til Richard von Krafft-Ebing, der brugte de af Karl-Maria Kertbeny nyligt opfundne begreber i den første psykiatriske undersøgelse af homoseksualitet fra 1891.⁶ Termen »lesbisk« opstod ikke før det 20. årh., hvor det blev opdaget, at den kvindelige digter Sappho af Lesbos (født ca. 630-612 f.Kr., død ca. 570 f.Kr.) skrev homoerotisk poesi. Martti Nissinen indleder således en leksikonartikel om homoseksualitet i den gamle Orient og i Gammel Testamente med at sige, at »Eastern and biblical sources sometimes describe love and erotic-sexual interaction between people of the same sex. To bring all this under the rubric of ›homosexuality‹ is an anachronism, however, because the concept of homosexuality implies an interpretation of gender different from that of the ancient sources.«⁷ De moderne og individualistiske kategorier homo-, bi- og heteroseksualitet er, fortsætter Nissinen, et resultat af sexologisk forskning siden slutningen af det 19. årh., og er af samme grund uegnede til at beskrive forståelsen af kønsidentitet i oldtidens Mellemøsten:

6 R. von Krafft-Ebing, *Neue Forschungen auf dem Gebiet der Psychopathia sexualis: eine medicinisch-psychologische Studie* (Stuttgart: Verlag Von Ferdinand Enke, 1891).

7 Martti Nissinen, »Homosexuality«, i *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*, vol. 12, red. Constance M. Furey m.fl. (Berlin; New York: De Gruyter, 15. juli 2009), 289.

The modern categories of homo-, bi-, and heterosexuality are based on the idea of »sexuality,« which is the product of the sexological research conducted since the last part of the 19th century CE. The underlying assumption of an individual sexual orientation is unknown to the ancient sources which do not categorize human gender and sexual behavior accordingly. Instead, they describe or presuppose same-sex interaction from a variety of perspectives, reflecting the gender politics of their own cultures. The issue is not same-sex interaction as such but (masculine) gender hierarchy and appropriate sexual roles within the patriarchal social space. Some forms of same-sex erotic-sexual interaction are presented as queer and/or reprehensible, while others do not feature as a matter of moral judgment.⁸

Nissinens forbehold er naturligvis udtryk for rettidig metodisk omhu, og efter at have set på såvel det komparative materiale som de bibelske tekster skal vi vende tilbage til spørgsmålet om, hvad det betyder i forhold til den *moderne* diskussion om kønsidentitet og seksualitet. At selve *termene* ikke findes, indebærer nemlig ikke, at det fænomen, de refererer til, ikke gør, eftersom analysen af kilderne potentielt vil kunne dokumentere, at fænomenet var kendt under andre betegnelser.

For det andet må det tages i betragtning, at mens det moderne begreb »homoseksualitet« både kan referere til den seksuelle orientering og til en praktisering af denne orientering, så finder vi ikke en sådan distinktion i teksterne fra oldtidens Mellemøsten, hvor der udelukkende fokuseres på praksis. Det gælder også Rom 1, der nok beskriver en indstilling eller orientering, men som udelukkende nævner den i forbindelse med praksis.⁹

For det tredje må den indlysende selvfølgelighed markeres, at det *biologiske* køn er tidløst, og at det derfor er metodisk forsvarligt at anvende betegnelsen »fluktuerende kønsidentitet« om beskrivelser af, hvordan det *oplevede* eller på forskellig vis *udtrykte* køn bryder med den binære, *biologiske* kønsforståelse. I hvor høj grad en sådan fluktuation var udtryk for en norm eller ej, er et andet spørgsmål, som er vanskeligere at besvare, eftersom den etiske vurdering af en

8 Nissinen, 290–91.

9 J. Glen Taylor, »The Bible and Homosexuality«, *Themelios* 21, nr. 1 (1995), 4.

sådan fluktuation må sættes ind i den bredere og kulturelt bestemte kønsidentiske ramme, som teksterne afspejler. Altså hvordan forholdet mellem det biologiske og oplevede køn blev *forstået* og *vurderet* i samtiden. Vanskeligheden afspejler en væsentlig metodisk svaghed, der synes at kendetegne mange drøftelser af kildeteksterne, nemlig at det overlades til dekonstruktive læsninger og en metodisk problematisk anvendelse af falsificeringsprincippet at afgøre, om en sådan fluktuation blev betragtet som acceptabel eller ej.

Dekonstruktion

Kendetegnende for mange af de seneste bidrag til diskussionen er, som vi skal se nedenfor, en eksplicit dekonstruktion af den binære ramme, der traditionelt er blevet lagt til grund for vurderingen af den fluktuierende adfærd, teksterne indiskutabelt vidner om. Metodisk er det naturligt helt forsvarligt at gøre op med en sådan binær ramme, hvis den ikke findes i teksterne. Det springende punkt er bare, at det modsatte synspunkt naturligvis er lige så legitimt; altså at der må gøres op med det non-binære som fortolkningsramme, hvis en sådan ikke findes i teksterne. Det store spørgsmål bliver derfor, *hvilke* kriterier vi lægger til grund for beskrivelsen af en sådan ramme i teksten – hvis den overhovedet findes. Vælges f.eks. et dekonstruktivistisk udgangspunkt, undslipper man ikke den forbandelse, der hviler over Derridas »transcendentale signifié'er«, hvor enhver søgen efter de stabile og normative begreber bag teksten er begrænset af den selvsamme tekst. Det normative, tekstafhængige må opgives til fordel for den læseroplevelse eller *begivenhed*, der finder sted, når læseren opdager tekstens indbyrdes bekrigende betydningskræfter, selvmodsigelser eller sprækker, og får syn for den margen eller detalje, der er fortrængt eller skubbet ud i periferien af teksten. Karakteristisk for læseroplevelsen er således den »omvending«, der sker, når begrebspår vendes på hovedet, så det marginaliserede eller underordnede element i binariteter gives præference, ikke (nødvendigvis) for at gøre »omvendingen« til nyt udgangspunkt, så den modsatte del privilegeres, men med henblik på »forskydning« af diskussionen fra at fokusere på elementernes indbyrdes valør til deres betydning som binaritet. I relation til diskussionen om kønsidentitet har det f.eks. inden for moderne feminisme og *queer theory* betydet en forskydning af fokus fra begreberne mand/kvinde til spørgsmålet om

kønsidentitet, hvor Judith Butler med sin dekonstruktive og poststrukturalistiske tilgang har argumenteret for, at hverken kvinder eller mænd bør kategoriseres eller identificeres ud fra deres biologiske køn, fordi det indebærer en modsætningsfyldt binaritet, der tvinger det enkelte individ til at forblive inden for den givne kategori. I stedet peger Butler i sin banebrydende og stadig indflydelsesrige¹⁰ *Gender Trouble* fra 1990 på det sociale køn, der opstår gennem det enkelte individs handlinger: »Performativity constitute[s] the identity it is purported to be ... There is no gender identity behind the expressions of gender; that identity is performatively constituted by the very ›expressions‹ that are said to be its results.«¹¹ Kønsidentitet er altså med andre ord ikke relateret til noget essentielt, men er performativt. Det metodiske problem i dekonstruktive tilgange stikker imidlertid endnu dybere, eftersom sådanne tilgange ofte tager for givet, at fordi vi ikke er i stand til at give præcise og udtømmende definitioner på ord, så må vi opgive kategorisering i det hele taget. Overført på drøftelsen af begreber som mand og kvinde medfører det en tendens til, at fordi det ikke er muligt at give en nærmest matematisk præcis definition på begreberne »mand« og »kvinde«, så opgives de som brugbar reference til virkeligheden. Og når »mand« og »kvinde« ikke længere kan kategoriseres *essentielt*, så er det kun ved hjælp af det performative, vi kan beskrive kønsidentiteten. Her må der spørges, om ikke der er noget galt med selve opfattelsen af, hvad en kategori er. Hvis en kategori (som f.eks. »mand«) kan rumme elementer (dvs. konkrete mænd) med attributter, der falder uden for stereotypen eller »normalen« (f.eks. kan ikke døje fodbold), uden at dette ekskluderer elementet fra kategorien, så indebærer det naturligvis *ikke* at selve kategorien må opgives, men at de forskellige elementer tværtimod bidrager til en dybere, bredere og mere nuanceret opfattelse af, hvad f.eks. en »mand« er.¹²

10 Eksemplificeret i et debatindlæg fra 2019 i Kristeligt Dagblad, hvor litteraturstuderende August Toftgaard Madsen bl.a. skriver, at »[j]eg har på mit studie hverken læst Pontoppidan, Martin A. Hansen eller Martin Andersen Nexø. Til gengæld har jeg læst Judith Butlers ›Gender trouble‹ i tre forskellige kurser« (August Toftgaard Madsen, »Studerende: Åndsfa- genes krise er selvforskyldt«, Kristeligt Dagblad, 8. august 2019, <https://www.kristeligt-dagblad.dk/debatindlaeg/studerende-aandfagenes-krise-er-selvforskyldt>).

11 Butler, *Gender Trouble*, 25.

12 Jeg skylder min kollega Nicolai Techow stor tak for indspil til spørgsmå- let om kategorisering og – som det vil fremgå af næste afsnit – behovet

Når dekonstruktionen nævnes som metodisk udfordring allerede indledningsvist, hænger det altså sammen med, at en sådan »omvending« og »forskydning« af binariteten mand/kvinde opererer med forudsætninger, der selv må stå åbne for kritik. Helt grundlæggende må der naturligvis stilles spørgsmålstejn ved afvisningen af det transcendent, normative og kategoriske; altså hvorvidt sproget og teksterne kan referere til en virkelighed, der overskrider eller eksisterer uafhængigt af erkendelsen og betydningen af sproget og teksterne; og hvorvidt kategorisering i det hele taget må opgives, fordi det ikke kan lade sig gøre at beskrive elementer med matematisk præcision. Her vil en teistisk virkelighedsforståelse eller alternativ sprogforståelse typisk hævde det modsatte. Men selv hvis vi begrænser os til det litterære niveau, står en dekonstruktiv læsning imidlertid til diskussion. Her tænkes ikke så meget på den legitime indvending om, at hvis tekstens egen logik skal dekonstrueres, og læseren selv skal rekonstruere tekstens mening, så kan alt betyde alt, men på den læsning, der *a priori* begrænser analysen til kildetekster, der beskriver det performative. Hvis det hævdes, at kønsidentitet i oldtidens Mellempøsten var performativt bestemt, og at den performativt bestemte kønsidentitet *ikke* blev forstået og vurderet inden for en normativ ramme, må det som et minimum kræves, at såvel disse tekster som *andre* tekster ikke taler for, at det performative eller sociale køn faktisk *blev* forstået og vurderet inden for en normativ binær ramme. Problemet ligger med andre ord i for snævre kriterier for selektion af relevante kildetekster. I en dekonstruktivistisk analyse er det snævre kriterie om det performative en metodisk *sequitur*, mens det med andre epistemologiske eller litterærvidenskabelige *a priori* må indebære en bredere selektion af tekster, herunder ikke mindst kilder, der beskriver kønspolariteten på skabelsesplanet. Endnu værre bliver problemet naturligvis, hvis selve kategoriseringen problematiseres eller opgives, eftersom det så ikke længere handler om, hvilke kildetekster man selekterer, men om at f.eks. den binære kategorisering mand/kvinde *på forhånd* er opgivet, og at *ingen* tekster derfor kan bruges til at argumentere for at »mand« og »kvinde« skal forstås inden for en sådan binær ramme.

for at formulere en tese om, hvad der i analysen forventes at sandsynliggøre eller usandsynliggøre denne. De konkrete formuleringer står naturligvis for egen regning.

Falsificering

Falsificeringsprincippet optræder ikke eksplicit i de bidrag til diskussionen, der vil blive refereret til nedenfor. Når der alligevel er grund til at tematisere det, er det, fordi argumenterne mod at forstå de performative vidnesbyrd i kildeteksterne inden for en normativ binær ramme synes at tage udgangspunkt i en version af falsificeringsprincippet, som strider imod dets oprindelige, tiltænkte brug, og som til dels hænger sammen med den dekonstruktivistiske tilgang, som blev drøftet ovenfor. Falsificeringsprincippet blev af Karl Popper designet til brug inden for naturvidenskaben, og mens det giver god mening at opstille princippet som kriterie for holdbare hypoteser i disse discipliner, giver det dårlig mening inden for åndsvidenskabelige discipliner som litteratur- og religionsvidenskab, hvor der højst kan argumenteres for grader af sandsynlighed. Alligevel synes mange at kræve nærmest matematisk præcision i argumentationen for *ikke* at falsificere den hypotese, at kildeteksternes informationer om kønsidentitet skal forstås inden for rammerne af det binære. Sat på spidsen: Hvis ikke kildeteksterne meget præcist og i alles øjne utvetydigt tager udgangspunkt i en sådan norm, så må hypotesen om, at den eksisterede, betragtes som falsificeret. Det gælder, hvad enten der opereres med eksistensen af transcendent normer eller udelukkende med immanente *mentalités*. Hvis falsificeringsprincippet skal anvendes i en litterær- eller religionsvidenskabelig analyse af synet på kønsidentitet i oldtidens Melleømøsten, så må det for det første ske under hensyntagen til den forskel, der er på kvantificerbare data inden for naturvidenskaben og den mere nøjsomme »sandsynliggørelse«, der må gælde analysen af kilder eller data inden for åndsvidenskaberne. Dernæst – og her melder sammenhængen til det foregående sig – må det fastlægges, *hvilke* kildetekster der skal indgå i en sådan falsificering eller sandsynliggørelse. Her er det naturligvis videnskabeligt legitimt at arbejde med dekonstruktivistiske *a priori* og derfor insistere på, at falsificeringen eller sandsynliggørelsen må ske på baggrund af tekster, der fokuserer på det performative; men i givet fald må det ske med en *åbenhed* om disse forudsætninger og en anerkendelse af det legitime i at falsificere eller sandsynliggøre med afsæt i andre *a priori*. Og for begge parter vedkommende – altså både for dem, der argumenterer for, og dem, der argumenterer imod binaritet – må det gælde, at der formuleres en tese, og hvad en sådan tese forventer at finde i teksterne. Herunder også, hvad der – hvis det findes i teksterne – vil gøre tesen

usandsynlig. For nærværende studies vedkommende er den overordnede tese formuleret ovenfor: »Bibelteksterne afspejler på den ene side en bevidsthed om, at det personlige kønsrollemønster og individets opbyggede kønsidentitet er kulturelt betinget og påvirket af personlige valg, men insisterer samtidig og samlet set på, at kønsidentitet og seksualitet – inklusive en vurdering af det kulturelt betingede og personligt valgte – må forstås inden for rammerne af skabelsesteologien, og at der i dette lys er en skabt og given sammenhæng mellem det biologiske køn og den dermed forbundne seksualitet.« Analysen forventer derfor at finde tekster, der underbygger dette, og det vil være et problem for tesen, hvis der findes tekster, der ikke er konsistente med denne påstand. Når det gælder det komparative materiale, opererer nærværende arbejde ikke med nogen egen tese, eftersom analysen af disse kilder er tænkt som bagtæppe for drøftelsen af arbejdets egentlig genstand, nemlig de bibelske tekster. Til gengæld vil der i gennemgangen blive spurgt ind til, hvilken tese andre fortolkere – implicit eller eksplicit – forsøger at sandsynliggøre i deres analyse.

Det mytiske og rituelle rum

En sidste indledende metodisk overvejelse drejer sig om, hvorvidt man kan slutte fra det performative i det mytiske rum til virkeligheden. Altså om de kilder, der fokuserer på gudernes gøren og laden i forhold til kønsidentitet, er deskriptiv eller måske endda præskriptiv i forhold til den menneskelige virkelighed. På den ene side kan det med rette hævdes, at gudernes verden afspejler menneskets, eftersom gudernes pantheon er bygget op som familier, og deres indbyrdes – ofte egocentriske, rivaliserende og protektionistiske – opførsel er som taget ud af den menneskelige virkelighed. I så fald vil der kunne argumenteres for, at når guderne udviser en fluktuerende kønsidentitet, så er det også et udtryk for praksis i den menneskelige sfære. Og som nævnt ikke bare deskriptivt, men også præskriptivt. På den anden side kan det med lige så stor vægt hævdes, at det moralske kodeks i gudernes verden netop *ikke* er præskriptivt for den menneskelige ditto, men tværtimod i visse tilfælde fungerer som en anti-norm. Emily Katz Anhalt bemærker således om det græske pantheon, at »[u]nlike the Judeo-Christian conception of divinity [...] Homer's gods are not a model of goodness for human beings to strive to emulate. Their actions and reactions do not set an example that hu-

man beings can or should try to follow«¹³. I stedet for at stræbe efter den *kudos*, »ære«, som guderne tildeler mennesket for dets tilslutning til gudernes idealer, får f.eks. Achilleus' blodige stræben efter *kudos* gennem drab på fjenderne i Illiaden læserne til at stille spørgsmålstejn ved hans opførsel: »The gods may value such ›achievements,‹ but do they deserve the glory (kleos) that we [i.e., humans] choose to confer on one another by celebrating and memorializing deeds worthy of praise and admiration?«¹⁴. Achilleus' overholdelse af gudernes idealer for krigsførelse i sin vilkårlige nedslagtning af trojanere er i virkeligheden et udtryk for Achilleus' u-menneskelighed, konkluderer Anhalt: »[W]e see the dehumanizing process escalate as Achilles succumbs to his passion for revenge«.¹⁵ Hvorvidt Anhalts konklusioner også gør sig gældende i forhold til materialet fra Egypten, Mesopotamien og Ugarit, må naturligvis afgøres under hensyntagen til disse teksters funktion. Til gengæld viser Anhalts arbejde med de græske tekster, at vi i hvert fald ikke uden videre kan konkludere, at bestemte guders fluktuerende kønsidentitet både afspejler og normerer den menneskelige kønsidentitet. Tværtimod kan der være lige så gode grunde i de sidstnævnte kildetekster til at se deres beskrivelse af etiske eller moralske forhold i det mytiske rum som udtryk for det modsatte af, hvad der gjaldt som normativt og moralsk i den menneskelige verden.

En lignende problemstilling gør sig gældende i det rituelle rum. I den sociale praksis fungerer ritualer gerne som en gentagelse af det anerkendte og som en stadfæstelse af *status quo*, mens det i litteratur ofte fungerer modsat. Vassiliki Panoussi anfører således følgende i et studie af kvinders ritualer i romersk litteratur:

For Roman authors, women's religious activity becomes a useful medium onto which ideological debates are mapped. In social practice, ritual usually asserts the status quo, yet in literature it often provides opportunities to challenge or even dismantle it ... Roman authors use ritual as a medium through which they contemplate ideological propositions. Although those alternatives are often eventually suppressed or defeated, nevertheless they express notions of cultural

13 Emily Katz Anhalt, *Enraged: Why Violent Times Need Ancient Greek Myths*, 1 edition (New Haven: Yale University Press, 2017), 101.

14 Anhalt, 105.

15 Anhalt, 104.

identity that complicate or even oppose traditional Roman norms and suggest a more dynamic process of cultural and ideological formation than is indicated by previous analyses of women's roles in literature.¹⁶

Hvis Panoussis konklusion holder, for så vidt angår den romerske litteratur, er det ikke utænkeligt, at noget lignende gør sig gældende i den måde, ritualer figurerer i *litteratur* fra oldtidens Mellemøsten, og derfor må det naturligvis tages i betragtning i analysen af kildeteksterne, hvorvidt ritualerne er en del af en sådan litterær kontekst, eller de blot er mere eller mindre nøjagtige gengivelser af social praksis; altså rent deskriptive i forhold til, hvad der rent faktisk foregik rituellet i eller uden for templerne.

16 Vassiliki Panoussi, *Brides, Mourners, Bacchae: Women's Rituals in Roman Literature* (JHU Press, 2019), 3.